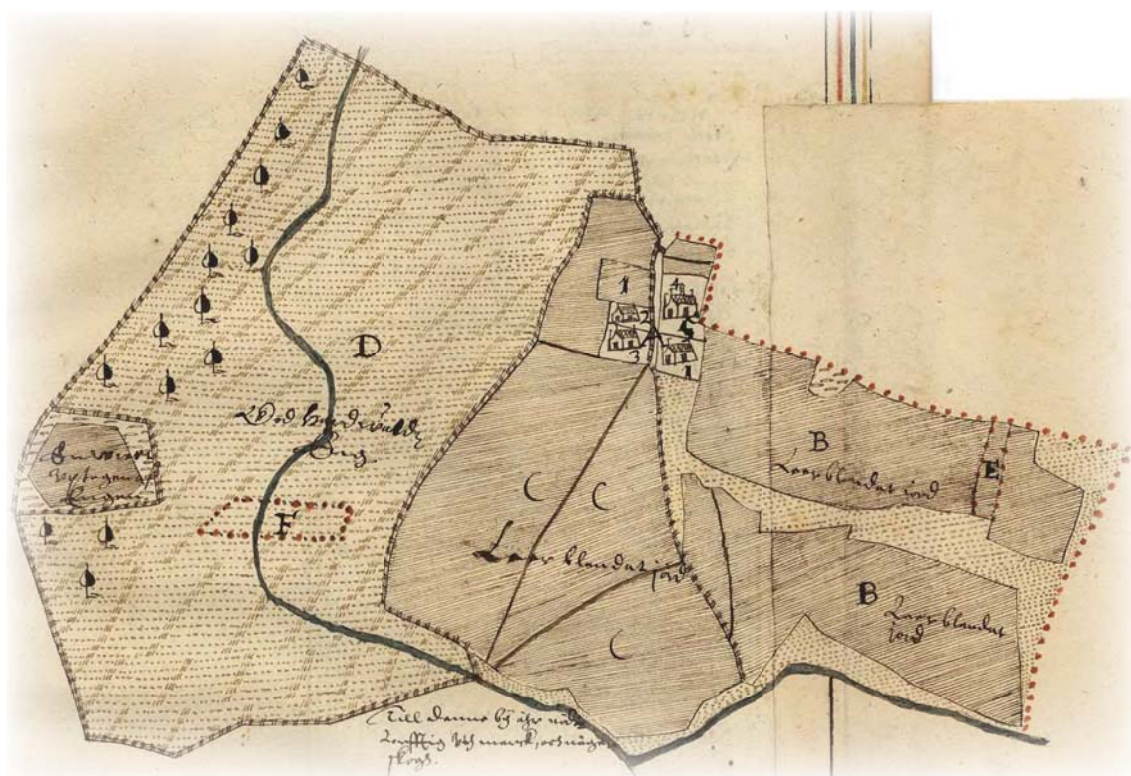

Olle Hörfors

Vindkraft och ledningar

vid Mjärdevi och Salvetorp

Innehåll

Sammanfattning	2
Inledning	4
Områdesbeskrivning	4
Syfte och frågeställningar	4
Metod och dokumentation	4
Resultat och tolkning	4
Ettapp 1	4
Ettapp 2	6
Förslag till vidare åtgärder	6
Referenser	6
Tekniska uppgifter	8
Bilaga 1. Rektifierade historiska kartor	9

Omslagsbild: Utsnitt ur 1638 års karta över Mjärdevi.

Ö S T E R G Ö T L A N D S M U S E U M
A V D E L N I N G E N F Ö R A R K E O L O G I

Box 232 • 581 02 Linköping • Tel 013 - 23 03 00 • Fax 013 - 12 90 70
info@ostergotlandsmuseum.se • www.ostergotlandsmuseum.se

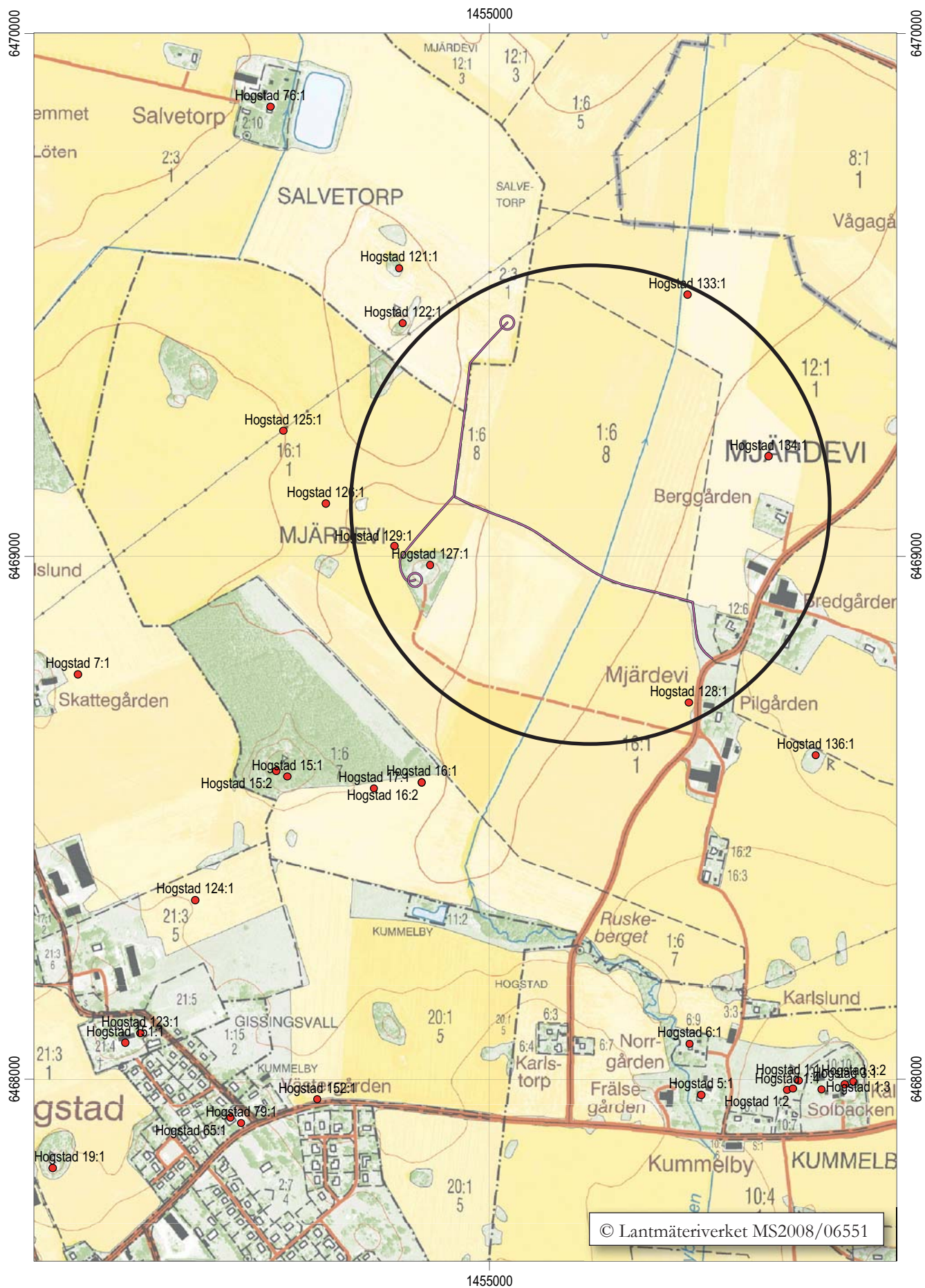
Sammanfattning

Hösten 2010 och vintern 2011 genomförde Östergötlands museum en arkeologisk utredning, etapp 1 och 2 inom fastigheterna Mjärdevi 16:1 och Salvatorpet 2:3 i Hogstad socken och Mjölby kommun. Det arkeologiska arbetet utfördes med anledning av uppförande av två vindkraftverk med tillhörande ledningar och vägar.

Ingenting av arkeologiskt intresse framkom vid arbetet. Östergötlands museum rekommenderar därför inga fortsatta arkeologiska åtgärder i ärendet.

Olle Hörfors
antikvarie

Figur 2. Utdrag ur digitala Fastighetskartan, blad 8F 3a och 8F 3b, med utredningsområdet markerat. Skala 1:10 000.

Inledning

Hösten 2010 och vintern 2011 genomförde Östergötlands länsmuseum en arkeologisk utredning etapp 1 och 2 inom fastigheterna Mjärdevi 16:1 och Salvatorpet 2:3 i Hogstad socken och Mjölby kommun. Det arkeologiska arbetet utfördes med anledning av uppförande av två vindkraftverk med tillhörande ledningar och vägar. Uppdragsgivare var RPG vindkraft, vilka också svarade för de arkeologiska kostnaderna. Ansvarig för utredning och rapport var antikvarie Olle Hörfors.

Områdesbeskrivning

Mjärdevi och Salvatorp ligger i ett utpräglat slättlandskap i Hogstad socken strax nordväst om Mjölby och sydväst om Skänninge. Större delen av marken är uppodlad till åker, men på de enstaka höjdpartierna finns mindre skogsdungar och betesmarker. Betecknande för fornminnesbilden i ett landskap av denna typ är att synliga fornlämningar oftast saknas och att de registrerade fornlämningarna istället utgörs av fyndplatser för olika föremål. Orsaken till detta brukar anses vara att fornlämningarna är överodlade.

I närheten av utredningsområdet finns ett flertal lösfynd registrerade, RAÅ 121, 125, 127, 128 och 129 i Hogstads socken. Fynden inkluderar en malsten som hittats nära den planerade platsen för det södra verket, ytterligare tre malstenar, en tunnackig stenxyxa av bergart och en sandsten med borrarade hål. Samtliga föremål förvaras hos upphittaren, L. Gunnarsson på Mjärdevi Pilgård.

Den enda fornlämning i närområdet som är synlig i naturen är RAÅ 122, en skålgropsförekomst belägen på höjden väster om det norra vindkraftverkets placering.

Området väster om Mjärdevi, där vägen till vindkraftverken är tänkt att passera, utgörs av relativt flack åkermark närmast bytomten. Mitt på gårdet delas detta av ett dike som tidigare varit en åfåra. Väster om denna stiger landskapet långsamt och de högsta punkterna är de flacka höjder som ligger vid de små skogsdungar där fornlämningarna RAÅ 121 och 122 är belägna. Det norra vindkraftverket är planerat att ligga nedanför och öster om detta höjddrag, i vad som idag är en betesmark tillhörande Salvatorp. Det södra verket är planerat att ligga på den uppstickande bergklacken vid RAÅ 127.

Syfte och frågeställningar

Syftet med den arkeologiska utredningen var att fastställa huruvida fast forn- och/eller kulturlämning skulle komma att beröras av den planerade exploateringen. Lämningar som påträffades vid utredningen skulle dokumenteras avseende karaktär och utbredning samt om det inom ramen för arbetet var möjligt även att begränsas.

Resultatet av den arkeologiska utredningen etapp 1 och 2 skulle vid eventuell framtida exploatering ligga till grund för länsstyrelsens fortsatta bedömningar i ärendet samt utgöra ett underlag för uppdragsgivarens planeringsarbete. Utredningen skulle även ge förslag på vidare arkeologiska åtgärder på de platser där fornlämning eller möjlig fornlämning är belägen inför en eventuell exploatering.

Metod och dokumentation

Utredningens etapp 1 inleddes med en kart- och arkivgenomgång. Kart- och arkivstudierna syftade till att ge en kulturhistorisk bakgrundsbild av landskapet. Därefter följde en besiktning i fält av den planerade väg- och ledningssträckningen. Besiktningen syftade till att om möjligt upptäcka fasta fornlämningar, möjliga fornlämningar respektive kulturhistoriska lämningar ovan mark. Utredningens etapp 1 syftade också till att peka ut presumtiva lägen för under mark dolda fornlämningar, som kunde bli föremål för sökschaktsgrävning i utredningens etapp 2. Denna utfördes som en schaktövervakning i samband med grävande för ledningar, vägar och vindkraftverken.

Resultat och tolkning

Ettapp 1

Mjärdevi i Hogstad socken är en av två byar med samma namn i Östergötland. Den andra är belägen i Slaka socken och utgör idag en förort till Linköping. Ortnamnet anses mycket ålderdomligt och knutet till gammal kult. Namnet har beskrivits av ett flertal forskare, bland annat Jan Paul Strid (Strid 1987). Namnet förekommer oftast i par med ett Ullevi vilket det gör i båda östgötafallen. Gudaparet Ull och Njard (eller Nerthus) tillhör ett äldre gudaskikt än asarna, vanligen kallade vaner och är en himmels gud respektive en jordgudinna. De ersattes senare av paret Frej och Freja (Strid 1987).

Ortnamnet Mjärdevi omnämns för första gången 1374 som "*mærdhavi*" (www.riksarkivet.se) och ingår då i en jordaffär mellan den ökände Bo Jonsson Grip och Eskilstuna kloster. Affären återkommer i bevarade dokument från 1385 då orten omnämns som "*nærdhavi... j hofstadhasoken*" samt också 1413 och 1414 då "*räfst och rättarting*" hålles gällande Bo Jonsson Grips affärer (samtliga dokument www.riksarkivet.se).

Salvatorp skrivs i äldre brev som *salathorp* eller *saluthorp*. Namnet antyder att gården uppstått i samband med försäljning av jord från någon annan by. Av ägornas placering att döma, sannolikt Mjärdevi.

Salvatorp omnämns tidigare än Mjärdevi, redan den 1331 som "*salathorp*". Detta i samband med att hospitalsförmannen vid det nybyggda helgeandshuset i Skänninge tillerkänns nyttjanderätten till en före detta allmännings

betesmark. 1383 är en "*marcus ii saluathorpe*" faste vid en jordaffär mellan Påvel Gram och Birgitta Tomasdotter (vapenbild, två varghuvuden). Samtliga uppgifter från www.riksarkivet.se.

Det föreligger ett stort antal historiska kartor över Mjärdevi by på Lantmäteriverkets hemsida (www.lantmateriet.se) (bilaga 1). Av kartmaterialet framgår att byn varit delad i en Övre Holme (norra delen av byn) och en Nedre Holme (i söder). Nedre holmen karteras första gången 1638 (D34-19:d7:147-9). Då består bydelen av fyra gårdar varav två är frälsehemman, en är skatte- och en är kronohemman. Kartan visar byns inmarker där den idag utdikade ån rinner i stort sett samma sträckning som diket har idag. Den aktuella vägsträckningen till vindkraftverket löper över byns västra gärde i vad som är åkermark och alldeles norr om gränsen mellan byns övre och nedre holme. Den övre holmen är karterad första gången 1715 (handling D34-19:3). Direkt norr om vägen finns då ett mindre åkergärde samt en större äng, kallad "*Storängen*". Förhållandena förändras inte nämnvärt på någon av de senare kartorna. Det kan dock noteras att den brukningsväg som vägen till vindkraftverken var planerad att följa finns med på storskifteskartan från 1715 (D34-19:3).

Från Salvetorp föreligger kartor från 1695 och 1798 (D34-21:1 och 21:2). Båda visar en by om två gårdar, där platsen för det planerade norra vindkraftverket ligger i utkanten av den sydöstligaste delen av byns södra gärde. Marken utgjorde därmed åkermark.

Vid besiktningen konstaterades att vägen och ledningsgatan till de båda planerade verken löpte längs en äldre brukningsväg över vad som huvudsakligen var lägre liggande åkermark väster om Mjärdevi by. De för nyanläggning aktuella sträckorna löpte söderut i åkermark och norrut i gränsen mellan Salvetorp och Mjärdevi i vad som idag är betesmark. Inga uppenbara boplatslägen kunde pekas ut längs denna sträcka.

Av geografiska förhållandena och placeringen av de registrerade fornlämningarna att döma är det mycket sannolikt att en forntida boplat och/eller andra ovan mark ej synliga fornlämningar står att finna på den flacka höjden väster om den tänkta placeringen av det norra verket. Eftersom man redan vid planeringen av detta vindkraftverk tagit hänsyn till detta förhållande och placerat verket lägre i terrängen så kunde inget uppenbart läge för fornlämning konstateras i utredningens etapp 1. Den lämpligaste fortsatta åtgärden bedömdes därför vara att en schaktövervakning vid grävandet för väg, ledning och själva vindkraftverken gjordes.

Figur 3. Början av vägsträckan, sedd från Mjärdevis bytomt. I svackan en bit bort finns diket med den gamla åfåran. I bakgrunden till höger de delvis skogklädda höjderna vid RÅÄ 121 och 122. I schaktet syntes inget annat än grus och sten som utgjorde rester efter den gamla brukningsvägen. Foto Olle Hörfors, ÖLM.

Etapp 2

Utredningens etapp 2 genomfördes i januari/februari 2011. Ett två meter brett schakt grävdes ned till opåverkad mark längs hela den ca 1 200 m långa sträckan. Arbetet besiktigades vid ett par tillfällen och en fotodokumentation upprättades. Ingenting av arkeologiskt intresse framkom på hela sträckan.

Förslag till vidare åtgärder

Vid den arkeologiska utredningen etapp 1 och 2 framkom ingenting av arkeologiskt intresse. Östergötlands museum rekommenderar därför inte heller några fortsatta arkeologiska åtgärder.

Referenser

Strid J P. 1987. *Linköpingsbygdens ortnamn*. Ur Linköpingsbygden, serien Linköpings historia. Örebro 1987.

Räf E. 2004. *Arkeologi i blåsväder. Vindkraftverk och anslutande elkablar* Arkeologiska utredningar och förundersökningar. Väderstad, Hov, Svanshals, Rök, Stora Åby, S:t Per, Strå och Ekebyborna socknar, Motala, Mjölby, Ödeshög och Vadstena kommuner. Östergötlands län. Rapport ÖLM 2004:21.

Digitala arkiv

Lantmäteriverkets hemsida. www.lantmateriet.se. Senast använd 2011.02.04

Ortnamnsarkivets hemsida. www.sofi.se. Senast använd 2011.02.04

Riksarkivets hemsida. www.ra.se. Senast använd 2011.02.04

Fornminnesregistret, FMIS hemsida. www.fmis.raa.se. Senast använd 2011.02.04

Figur 4. I den högre liggande västra delen av schaktet bestod undergrunden av sand. Foto Olle Hörfors, ÖLM.

Akter från lantmäteriets hemsida:

Mjärdevi

D34-19:d7:147-9. Ägomätning över Mjärdevi i Hogstads socken. Upprättad 1638 av Johan Larson Grot.

D34-19:1. Geometrisk avmätning över Mjärdevi i Hogstads socken. Upprättad 1701 av Johan Nessner.

D34-19:2. Laga delning. Mjärdevi bys skogsägor i Hogstads socken. Upprättad 1707 av Matias Sundvall

D34-19:3. Geometrisk avmätning. Mjärdevi i Hogstads socken. Upprättad 1715 av Matias Sundvall.

D34-19:4. Storskifte. Mjärdevi Nedre holme i Hogstads socken. Upprätta 1767 av Fredrik Vadman

D34-19:5. Storskifte. Mjärdevi Övre holme i Hogstads socken. Upprättad 1773 ac Mattias Jonas Vallberg

D34-19:6. Storskifte. Mjärdevi bys utmarker i Hogstads socken. Upprättad 1800 av Erik Peter Zetterstedt.

D34-19:7. Storskifte. Mjärdevi Nedre holme i Hogstads socken. Upprättad 1817 av Karl Leffler.

Salvetorp

D34-21:1 Ägomätning. Salvatorp i Hogstads socken. Upprättad 1695 av Sven Ryding.

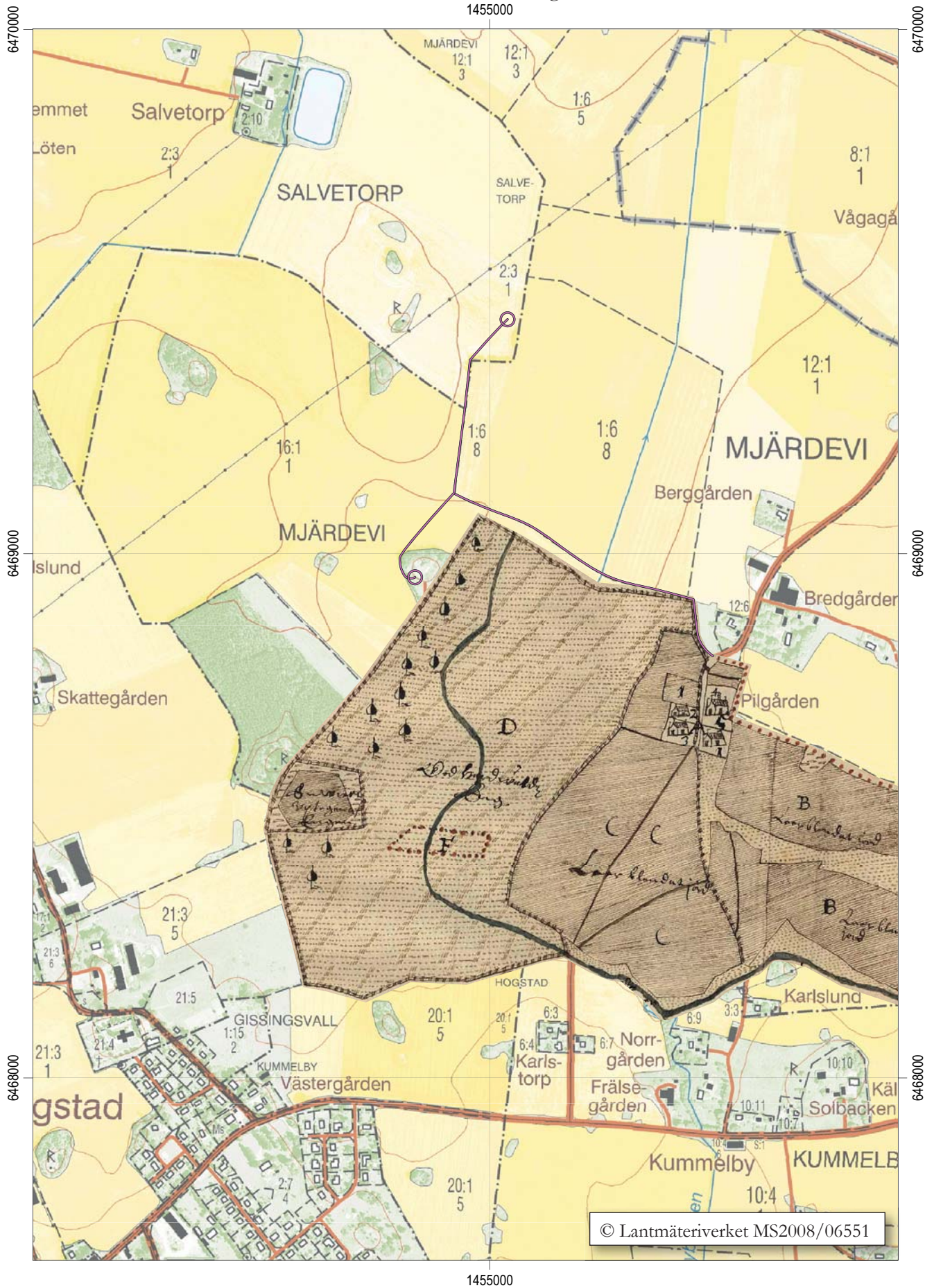
D34-21:2. Storskifte. Salvatorp i Hogstads socken. Upprättad 1768 av Adam Vadman.

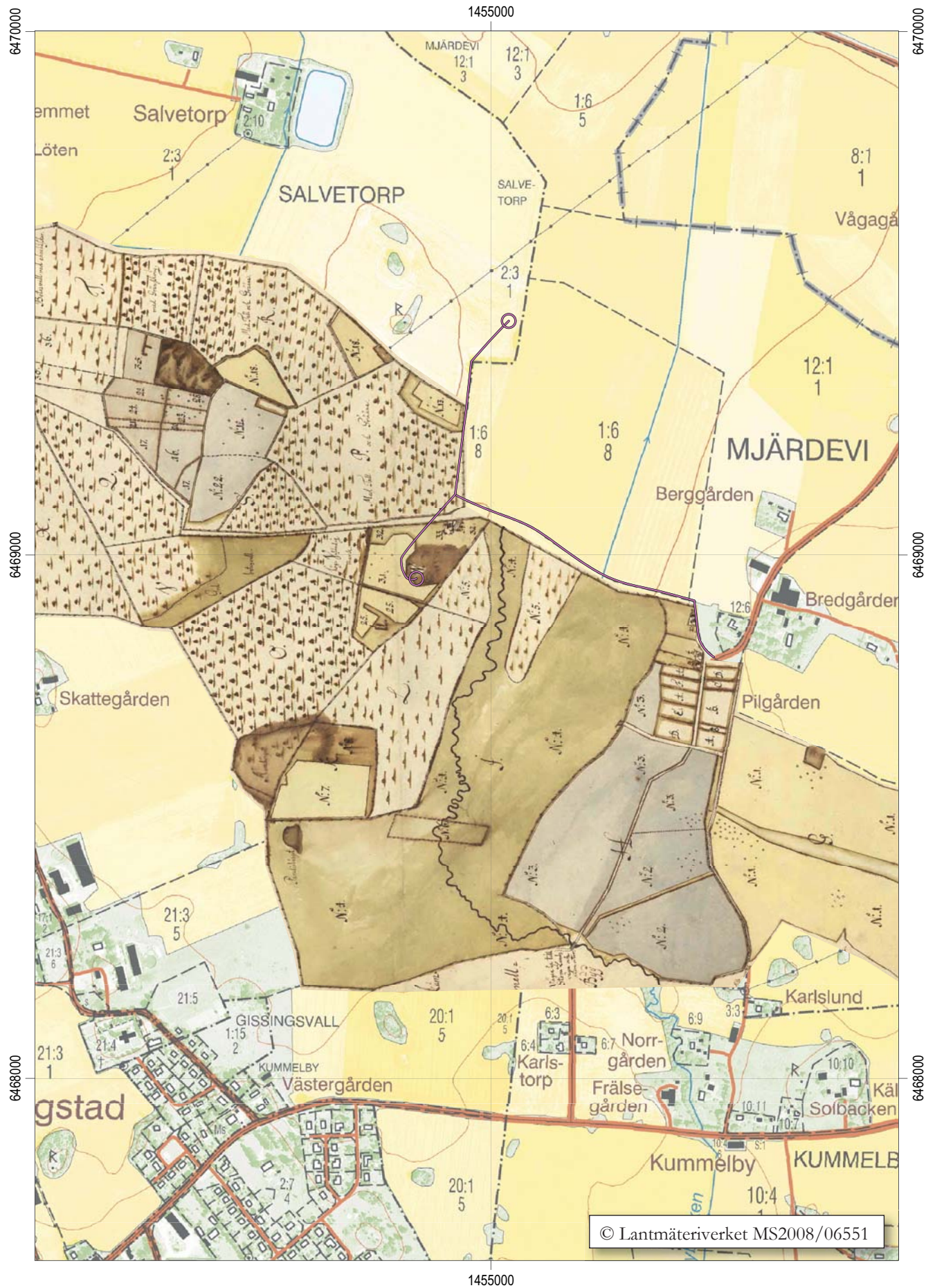
Figur 5. Sträckningen av den nya vägen fram till det norra vindkraftverket. Marken var här sandig men tecken på boplats saknades helt. Bilden sedd från vägens början i söder och norrut. Foto Olle Hörfors, ÖLM.

Tekniska uppgifter

Område	Salvetorp och Mjärdevi
Fastighet	Salvetorp 2:3 och Mjärdevi 16:1
Socken	Hogstad
Kommun	Mjölby
Län och landskap	Östergötland
Fornlämningsnr	RAÄ 122, 127 med flera
Ekonomiska kartans blad	085 30 (8F 3a Hogstad) 085 31 (8F 3b Mjölby)
Koordinater	Mittkoordinat X6491090, Y1450570
Koordinatsystem	RT 90 2,5 gon V
Typ av undersökning	Arkeologisk utredning etapp 1 och 2I
Länsstyrelsens dnr	431-22237-06
Länsstyrelsens beslut	2008-02-09 förlängt 2010-09-09
Länsstyrelsens handläggare	Annika Toll, Bertha Amaya
ÖLM dnr	71/08
Projektnummer	530768
Uppdragsgivare	RGP Vindkraft
Kostnadsansvarig	RGP vindkraft
Projektledare	Olle Hörfors
Fältarbetsid	2011-02-03
Fynd	-
Foto filmnr	Digitala foton.
Analys	-
Grafik	Lasse Norr
Renritning	-
Grafisk form	Lasse Norr
Dokumentationsmaterialet förvaras på Östergötlands museum.	
Ur allmänt kartmaterial	© Lantmäteriverket MS2008/06551
ISSN 1403-9273	Rapport 2011:20 © Östergötlands museum

Utdrag ur digitala Fastighetskartan, blad 8F 3a och 8F 3b, samt 1638 års karta med utredningsområdet markerat.
Skala 1:10 000.

Hösten 2010 och vintern 2011 genomförde Östergötlands länsmuseum en arkeologisk utredning etapp 1 och 2 inom fastigheterna Mjärdevi 16:1 och Salvetorp 2:3 i Hogstad socken och Mjölby kommun. Arbetet innefattade kartstudier, besiktning och schaktövervakning.

Ingenting av arkeologiskt intresse framkom vid arbetet. Östergötlands museum rekommenderar därför inga fortsatta arkeologiska åtgärder i ärendet.